

RAPOR DEĞERLENDİRMESİ

Suriyeli Göçmenler Hakkında Yazılan Uluslararası Raporlara Dair Bir Değerlendirme

Emin SALİHİ*

Orta Doğu'da yaşanan Arap isyanlarının bir parçası olarak Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle yerinden edilen Suriyeliler sorunu, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana dünyanın karşılaştığı en büyük mülteci sorunu olarak kabul edilmektedir. Sorunun Batı ülkelerine yansımaları ile birlikte, bu soruna ilişkin üniversiteler ve diğer bilgi üretim kurumları nezdinde son beş yıldır ciddi bilgi üretimi yapılmakta ve araştırma raporları yayımlanmaktadır. Siyasi ve medyatik düzlem dâhil kamusal söylem ve politikaların oluşmasında etkili olan bu araştırma raporları üzerine bir inceleme yapmak amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Biri ABD diğeri de Kıta Avrupası merkezli olmak üzere iki düşünce kuruluşunun (think tank) hazırladığı Suriyeli mültecilerle ilgili Batı kaynaklı iki araştırma raporu, göçmen sorununu ortaya çıkışı ve sayılarla Suriyeli göçmenlerin durumu ile raporları hazırlatan düşünce kuruluşlarının nitelikleri dikkate alınarak incelenecektir.

Göçmen Sorununun Ortaya Çıkışı

Orta Doğu bölgesinde 2011 yılında başlayan Arap isyanlarının bir örneği de Suriye'de görülmüştür. Arap isyanları ile birlikte 2011 yılında Suriye'de de gösteriler düzenlenmiştir. Protesto eylemlerinden biri de öğrencilerin okul duvarlarına yazdığı rejimi eleştiren yazıları olmuştur. Esad rejiminin 6 Mart 2011 tarihinde gerçekleşen bu olaya karşılığı şiddetli olmuştur. Dera şehrinde başlayan protestoların aynı yılın temmuz ayından itibaren ülke çapında yayıldığı gözlenmiştir. İktidarın kontrolsüz ve sert tepkisinin, Suriye'de muhalefetin yayılmasına yol açtığı belirtilmektedir (Boening, 2014, ss. 48–49). Suriye merkezi yönetimi ile muhalifler arasındaki çatışma 2012 Temmuzunda Şam ve Halep şehirlerine de sıçramıştır. Günümüze dek yoğun bir şekilde yaşanan çatışmalar sonucunda Birleşmiş Milletler verilerine göre Ağustos 2015'te çatışmalarda yaşamını yitiren Suriyeli sayısı 250.000'i aşmıştır (Rodgers, 2016).

Can kaybı ile birlikte iç savaşın en önemli sonuçlarından biri de iç ve dış göçlerdir. Yakın zamanda bölge ülkelerinden Irak'ta da benzer bir sonuç görülmüştür. Örneğin Irak'ta 2006 yılında tırmanan iç savaştan sonra 2007 yılında sadece Suriye'ye 1,5 milyon Iraklı göçmen gitmiştir (Danış, 2010, s. 14). Suriye'de de iç savaşın tırmanması ile birlikte merkezi yönetim hâkimiyet

* Yard. Doç. Dr., Ömer Halisdemir Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, eminsalih@gmail.com

alanını kaybettikçe sert müdahaleleri görülmüştür. Aynı zamanda merkezi hükümet hâkimiyet alanlarını yitirdikçe Suriye'nin bazı bölgelerinde terör örgütleri de etki alanlarını artırmışlardır. Tüm bu gelişmeler 2011 yılından sonra dış göçe neden olmuştur.

Sayılarla Suriyeli Göçmen Sorunu

Birleşmiş Milletler (BM) Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre günümüzde beş milyona yakın Suriyeli, mülteci olarak farklı ülkelerde bulunmaktadır (UNHCR, 2016). Suriyelilerin en çok Suriye'ye komşu ülkelerde buldukları görülmektedir. Söz konusu ülkeler Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır'dan oluşmaktadır. Türkiye'de 2,5 milyon, Lübnan'da 1,1 milyon, Ürdünde yaklaşık 650 bin, Irak'ta yaklaşık 250 bin ve Mısır'da yaklaşık olarak 120 bin olmak üzere Suriyeli göçmenlerin %90'ına yakın bir oranın komşu ülkelerinde buldukları söylenebilmektedir (Amnesty International, 2016). İlk dönemde göçmen sorunu yerel ve bölgesel bir sorun gibi bir hal alsa da özellikle 2013-2014 yıllarından sonra göç yolunun Avrupa Birliği (AB) sınırlarına dayanması ile birlikte sorun daha küresel bir boyut kazanmıştır. Günümüzde AB sınırları içerisinde yaklaşık 500 bin Suriyeli göçmen yer almaktadır. Ancak söz konusu göçmenlerin ağırlıklı olarak Almanya ve İsveç'te yer aldıklarını belirtmekte fayda vardır. BM verilerine göre halen bir milyonun üzerinde Suriyeli göçmen AB ülkelerine sığınma hakkı için başvuru yapmıştır (UNHCR, 2016). Ayrıca gün geçtikçe AB topraklarına sığınan Suriyeli göçmen sayısında da artış yaşanmaktadır. Sadece 2015 Eylül ayında Yunanistan'a yasa dışı yollarla giriş yapan Suriyeli göçmen sayısı 150 bini aşmıştır (UNHCR, 2015). Bu sayılar sorunun gittikçe AB için büyüyeceğini göstermektedir. Sorunun büyüklüğünün Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Barak Obama da farkına varmıştır. Obama 2016 Nisan ayında yaptığı açıklamada yıl sonuna doğru on bin Suriyeli göçmenin kademeli olarak ABD'ye kabul edileceğini açıklamıştır (Ashawi, 2016).

Suriyeli Göçmenler ile İlgili Batı Kaynaklı İki Raporun İncelenmesi

Suriyeli göçmen sorununun bölgesel bir sorundan çıkıp küresel bir soruna dönüşmesi ile birlikte uluslararası politikada etki gücü yüksek ülkelerdeki stratejik araştırma kurumlarının konuyla alakalı çalışmaları artmıştır. Burada söz konusu raporlardan ABD ve AB merkezli iki sivil araştırma kurumunun Suriyeli göçmen sorunuyla ilgili iki raporu ele alınacaktır. Bunlardan biri AB merkezli European Stability Initiative (Avrupa İstikrar Girişimi) diğeri ise ABD merkezli Brookings Enstitüsü'nün hazırladıkları raporlardır.

Avrupa İstikrar Girişimi'nin dünyada dört merkezi bulunmaktadır. Bunlar Berlin, Brüksel, İstanbul ve Viyana'dadır. Kurum daha çok AB'nin genişlemesiyle birlikte başta Balkanlar olmak üzere Avrupa'daki liberalleşme hareketleri, göçmenler, insan hakları ve genel olarak Avrupa merkezli yaşanan sorunlar üzerine çalışmalar yapmaktadır. Kurum bünyesinde birçok Avrupa ülkesinden gazeteci ve akademisyen barındırmaktadır (European Stability Initiative-ESI, 2016). Avrupa İstikrar Girişimi yaptığı çalışmalar sonucu AB ülkelerinin dış işleri bakanlıklarından

destek aldığını ve bunun yanı sıra Rockefeller Kuruluşları ile George Soros'a ait Açık Toplum Enstitüsü tarafından bağışlar yapıldığını kendi web sitesinde belirtmektedir. Ancak William Engdahl özellikle bağış yapan sivil toplum kuruluşlarını ön plana çıkararak kurumun transatlantik (NATO) çıkarları gözeterek çalışmalar yaptığını ve söylemler oluşturduğunu iddia etmektedir (Engdahl, 2016).

Avrupa İstikrar Girişimi 4 Kasım 2015 tarihinde “Merkel Planı - Suriye Kaynaklı Mülteci Krizine Dair Bir Çözüm Önerisi” (European Stability Initiative, 2015) başlığı altında Suriyeli göçmenler sorununa dair bir rapor yayımlamıştır. Rapor adının Merkel Planı olmasının sebebi, AB gündemini işgal eden Suriyeli göçmen sorununa çözüm getirebilecek tek kişinin Almanya Başbakanı Angela Merkel olarak gösterilmesidir. Çünkü ekseriyetle Avrupadaki aşırı sağ partilerin getirdikleri çözüm önerilerinin sorunlara bütüncül bir şekilde yaklaşmadığı ve sağlıklı olmadığı düşünülmektedir.

Masaya getirilen ama başarısız olacağı düşünülen öneriler arasında Suriye'ye komşu ülkelere maddi destek sağlanması, AB iltica ajansının kurulması, mültecilerin güvenli menşe ülkelerine yerleştirilmeleri, AB'nin maliyet paylaşımı içinde olması, insan kaçakçılığı ile mücadelenin artırılması ve sertleştirilmesi, daha yüksek tel örgülerin inşa edilmesi veya göçmenlerin Türkiye tarafından durdurulması gibi alt başlıklar bulunmaktadır. Bu önerilerin neden göçmen sorununa çözüm olamayacağını ve başarısızlıkla sonuçlanacağını rapordan yola çıkarak açıklamakta fayda vardır. Suriyeli göçmenlerin sığındıkları komşu ülkelerde, Türkiye dışında, çok iyi şartlarda yaşamadıkları, nüfusun %50'sinden çoğunun on sekiz yaşın altında ve bir gelecek arayışı içinde oldukları unutulmamalıdır. Bu nedenle çoğu göçmen kamp dışında yaşamayı tercih etmektedir. Dolayısıyla sadece Suriye'ye komşu ülkelerdeki sığınma kampları üzerinden soruna bir çözüm getirilememektedir. Rapora göre AB ülkelerinin göçmenler konusunda tam bir paylaşım gitmesi de mümkün değildir. Çünkü sığınma talep eden az sayıdaki göçmenin AB içinde yarattığı gerginlik düşünüldüğünde daha büyük sayılar durumu çıkılmaz hale sokabilecektir. Rapora göre, kaçakçılığı önlemek sanıldığı kadar uygulanabilir değildir. Deniz yolu kullanılarak Yunanistan sınırlarına geçildiği anda göçmenleri geri göndermek hukuki açıdan mümkün görünmemektedir. Kaldı ki veriler incelendiğinde insan kaçakçılarıyla yeterince mücadele edilmediği de söylenememektedir. Türk Devleti sadece 2015 yılında 59 insan kaçakçısını yakalamış ve 45,000 Suriyeli göçmeni Ege'de kurtarmıştır. Deniz yolu böyle kontrol edilemiyor iken, tel örgülerle sınırların korunması uygulanabilir bir seçenek olarak görülmemektedir.

Raporda yetersiz öneriler için Avrupadaki aşırı sağ partiler ve AB içinde birlikte hareket edemeyen iktidarlar suçlanmaktadır. Merkel'in ise bu soruna bir çözüm getirebilecek tek Avrupalı lider olduğu savunulmaktadır. Merkel'in siyasi kimliği ve Almanya'nın tüm ülkeleri harekete geçirebilme kapasitesi dikkate alınarak raporda, Merkel'in Türkiye'yi de sürece etkin bir şekilde dahil ederek sorunu çözebileceğine inanılmaktadır. Rapor, göçmenlerin Türkiye'de kalmasını sağlayacak öneriler sunarken AB ülkelerinin hem maddi destek sağlayarak hem de belli bir oranda göçmen kabulü ile Türkiye'yi süreçte yalnız bırakmaması gerektiğini önermektedir.

4 Kasım 2015'te açıklanan raporun ardından Merkel, 7 Kasım 2015 tarihinde Suriye

göçmenlerin durumunun tartışıldığı bir televizyon programına katılmıştır. Merkel'in önerileri ile rapor arasında paralellikler olduğu bu programda görülmüştür. Özellikle göçmen kabulü ve Türkiye'ye destek verilmesi hususunda Merkel önerilerini sunmuş ve bunun dışında bir B planının olmadığını belirtmiştir (Deutsche Welle, 2015). Bu anlamda raporun siyaset üreticileri ve kanaat önderleri açısından bir öneminin bulunduğu ve söylem oluşturma kapasitesinin yüksek olduğu söylenebilmektedir.

Raporda, Suriyeli göçmen sorununun çözümüne ilişkin yaklaşımda eleştirilecek iki husus bulunmaktadır. İnsanları zorla yerinden etmek nasıl ki insanlık suçu olarak kabul ediliyorsa göç edenlerin sorunlarına da insan merkezli bir çözüm bulmak gerekmektedir. Raporda, Türkiye'nin daha fazla sorumluluk alması gerektiği savunulurken gerekçelerin son derece reel politik unsurlara dayandırılması etik açıdan doğru görünmemektedir. Rapora göre, Türkiye iki sebepten dolayı süreçte daha etkin bir şekilde sorumluluk almalıdır. Bunlardan birincisi göçmen sorununun Avrupa'da aşırı sağın güçlenmesine neden olacağı ve bu durumun ileriki zamanlarda Türkiye'nin aleyhinde olacağına öne sürülmesidir. Özellikle Türkiye'nin son zamanlarda yaptığı askerî harekâtlar dikkate alınır AB desteğini almasının bu süreçte daha da önem kazandığı raporda belirtilmektedir. İkinci husus ise vize serbestliği konusudur. 2013 Aralık ayından itibaren daha yoğun bir şekilde tartışılan konunun bu olaylarla ilişkilendirilmesi, durumun AB tarafından istismar edildiği gibi bir algı uyandırmaktadır. Ayrıca göçmen sorunun sadece göçmenlerin Türkiye'den AB sınırlarına geçmesi ile birlikte bir sorun olarak görülmesi de doğru değildir. Diğer bir ifade ile göçmenlerin AB sınırları içine girmesi ile birlikte sorunun dikkate alınması ve Suriye içinde devam eden iç savaşa değinilmeden çözüm üretilmeye çalışılması raporun AB merkezli bir bakış açısıyla yazıldığını göstermektedir. Suriye'de göç olgusuna sebep olan etkenlere bir çözüm bulma gayesinin raporda yer almamasının bir eksiklik olarak görülmesi yanlış olmayacaktır.

Bu çalışmada ele alınacak bir diğer rapor, Prof. Dr. Kemal Kirişçi tarafından "Syrian Refugees and Turkey's Challenges: Going beyond Hospitality" (Kirişçi, 2014) başlığı altında Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki varlığı üzerine yazılmıştır. Rapor, Brookings Enstitüsü tarafından Mayıs 2014'te yayımlanmıştır. Brookings Enstitüsü'nün çalışma sahası oldukça geniştir. ABD'nin iç sorunlarından uluslararası sorunlara ve hatta diğer ülkelerin iç sorunlarına kadar çalışma konuları değişiklik göstermektedir. Kurumun yayınları dünyanın pek çok ülkesinde takip edilmektedir. Bu nedenle yerel veya bölgesel bir sorun gibi görünen olaylar Brookings Enstitüsü'nün yayınları ile uluslararası bir boyut kazanabilmektedir. Enstitü bu anlamda ekonomik bakımdan da oldukça güçlü bir kurumdur. ABD'nin yanı sıra pek çok ülke hükümetleri, kuruma bağış yapabilmektedir. Aynı zamanda işbirliği içinde olduğu sivil kuruluşların da Brookings Enstitüsü'ne bağış yaptığı ifade edilmektedir (The Brookings Institution, 2016).

Enstitü'nün yayımladığı rapor Türkiye'nin Suriyeli göçmenler nedeniyle karşılaştığı veya karşılaşılabileceği sorunlar üzerine odaklanıp uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Türkiye Kasım 2011'den sonra iç savaş mağduru Suriyeliler için açık kapı siyaseti izlemiştir. Ancak Suriye'deki sorunların bir sonuca bağlanmaması nedeniyle Suriyeliler Türkiye için ciddi bir sorun olmaya başlamıştır. Çünkü hem sığınma kampları gittikçe kapasitesini doldurmakta hem de önemli bir sayıda Suriyeli kampların dışına çıkarak Türkiye içinde yaşamayı tercih

etmeye yönelmektedir. Bu durum raporun yazarı Kirişçi'ye göre Türkiye için üç önemli mücadele alanı doğurmaktadır. Bunlardan birincisi Suriyeli sayısının artmasıyla birlikte Türkiye için bu durumun ekonomik, toplumsal ve siyasî maliyetlerinin yükselmesidir. Türkiye'nin baş etmesi gereken bir başka durum da göçmenlerin yasal statülerinin belirlenmesi ve entegrasyon sorunlarının giderilmesidir. Rapora göre, Türkiye'nin bu süreçte yapması gereken bir başka faaliyet ise uluslararası kuruluşları sürece dahil etmek olmalıdır. Kirişçi'ye göre başta BM olmak üzere uluslararası kuruluşlar Suriyeliler konusunda Türkiye'ye destek vermelidir.

Rapor, Türkiye'nin yaşayabileceği sorunları bu üç ana ekseninde detaylı bir şekilde anlatmakta ve yine bu bağlamda hem Türkiye'ye hem de uluslararası topluluğa Suriyeli göçmenler sorunuyla baş edilmesi konusunda öneriler sunmaktadır. Göçmenlerin entegrasyonu ve uluslararası kurumların bu süreçte Türkiye'yi yalnız bırakmaması gerekliliği öneriler bölümünde ön plana çıkmaktadır.

Sonuç

AB merkezli European Stability Initiative (Avrupa İstikrar Girişimi) ve ABD merkezli Brookings Enstitüsü uluslararası alanda çalışmalar yapan ve bu anlamda çalışılan konular hakkında kamuoyu oluşturmayı başarabilen sivil düşünce ve araştırma kuruluşlarıdır. Kanaat oluşturabilme kapasitelerine bağlı olarak söz konusu kuruluşların en önemli paydaşlarından biri de ulus devletlerdir. Devletlerin kendi önceliklerini düşünce kuruluşlarını araçsallaştırarak uluslararası platforma taşıdıkları ve kanaat oluşturabildikleri bilinmektedir. Bu anlamda raporlardan edinilen sonuçlar, devletlerin resmi söylemleri ile paralellik gösterebilmektedir. Özellikle Almanya Başbakanı Merkel'in Suriyeli göçmenler ile ilgili tasarrufu ile "Merkel Planı" raporunda, Almanya dışındaki ülkelere tavsiye niteliği taşıyan öneriler arasında bu paralellikler görülebilmektedir.

Bu çalışmada ele alınan Suriyeli göçmenler sorununun en önemli yönü aslında göçmenlerin yaşadığı insanlık dramıdır. Ancak hem Avrupa İstikrar Girişimi raporunda hem de Brookings Enstitüsü'nün raporunda Suriye ve Suriyeliler merkezli bir bakış açısının geliştirilemediği görülmektedir. Raporlarda göçmenlerin bir külfet ve güvenlik sorunu olarak görülmesi, raporların devlet merkezli reel politik bir düşünce çerçevesinde hazırlandıklarını göstermektedir.

Kaynaklar

- Amnesty International. (2016). *Syria's refugee crisis in numbers*. 27.04.2016 tarihinde <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/02/syrias-refugee-crisis-in-numbers/> adresinden edinilmiştir.
- Ashawi, K. (2016). *Obama expects U.S. to admit 10,000 Syrian refugees this year*. Reuters. 01.05.2015 tarihinde <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-usa-refugees-idUSKCN0XP2ZJ> adresinden edinilmiştir.
- Boening, A. B. (2014). *The Arab Spring: Re-balancing the greater Euro-Mediterranean?* New York: Springer.
- Danış, D. (2010). *Irak'tan ırağa: 2003 sonrası Irak'tan komşu ülkelere ve Türkiye'ye yönelik göçler 21*. Ankara: ORSAM.
- Deutsche Welle. (2015). *Merkel rules out freeze on refugee intake*. DW.COM. 07.05.2015 tarihinde <http://www.dw.com/en/merkel-rules-out-freeze-on-refugee-intake/a-18767224> adresinden edinilmiştir.
- Engdahl, F. W. (2016). *How NATO-linked think tanks control EU refugee policy new Eastern outlook*. 05.05.2016 tarihinde <http://journal-neo.org/2016/04/27/how-nato-linked-think-tanks-control-eu-refugee-policy/> adresinden edinilmiştir.
- European Stability Initiative (ESI). (2016). 28.04.2016 tarihinde <http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=1> adresinden edinilmiştir.
- Kirişçi, K. (2014). *Syrian refugees and Turkey's challenges: Going beyond hospitality*. 29.04.2016 tarihinde <http://www.brookings.edu/research/reports/2014/05/12-syrian-refugees-turkeys-challenges-kirisci> adresinden edinilmiştir.
- Rodgers, L. (2016). *Syria: The story of the conflict*. *BBC News*. 03.05.2016 tarihinde <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26116868> adresinden edinilmiştir.
- The Brookings Institution. (2016). *Our Funding*. 29.04.2016 tarihinde <http://www.brookings.edu/support-brookings/our-funding> adresinden edinilmiştir.
- UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees). (2015). *UNHCR Refugees/migrants emergency response - Mediterranean*. 20.04.2016 tarihinde <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php> adresinden edinilmiştir.
- UNHCR. (2016). *UNHCR Syria regional refugee response*. 23.04.2016 tarihinde <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php> adresinden edinilmiştir.